

ДО ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ ПОЕТИКИ ГРАМАТИЧНОГО
РОДУ В ПЕРЕКЛАДІ

Статтю присвячено проблемі відтворення поетики граматичного роду в художньому перекладі. В ній проаналізовано ті поетичні тексти, в яких уособлені об'єкти або поняття відіграють ключову роль у художньому задумі автора. Визначено зміни у поетичній семантиці твору, які є наслідком перекодування згідно з вимогами іншої мовної картини світу.

Ключові слова: мовна картина світу, поетика граматичного роду.

Статья посвящена проблеме воссоздания поэтики грамматического рода в художественном переводе. В ней проанализированы те поэтические тексты, в которых олицетворённые объекты или понятия играют ключевую роль в художественном замысле автора. Определены изменения в поэтической семантике произведения, являющиеся следствием перекодирования в соответствии с требованиями иной языковой картины мира.

Ключевые слова: языковая картина мира, поэтика грамматического рода.

The article deals with the issue of rendering the poetics of gender in translation. It focuses on those poetical texts where the grammatical gender of a personified object or notion is directly connected with the artistic content of the poem. This pivotal role of the element which belongs to the language picture of the world becomes a considerable challenge in terms of translation as it causes tangible changes in the poetic semantics of the target text.

Key words: the poetics of grammatical gender; the language picture of the world.

Поетика граматичного роду належить до тих елементів поетичного мовлення, що регулюються особливостями мовної картини світу. Цей факт зумовлює абсолютну природність розвитку образу, який розгортається за лекалами прописаних самою мовою асоціацій, і одночасно стає серйозним викликом перекладачеві внаслідок зовсім інших регламентацій цільової мови. Саме тому теорія художнього перекладу пов'язує проблему неперекладності з наявністю мовного бар'єру, неможливістю точного відтворення тої мовної матриці, яка надає визначеності поетичній семантиці твору, його тлумаченню. За думкою В. Гумбольдта, у цій точці характер мови зливається з характером стилю [1].

Очевидно, власне неперекладність персоніфікованого образу можна констатувати у тому випадку, якщо рід є елементом сильної художньої позиції, задіяним у вибудовуванні структур поетичного смислотворення, а, отже, пов'язаним із глибинною семантикою твору. Такий стрижневий образ поетичного цілого завжди залишається з художнього погляду неперекладним у разі його належності до специфічних моментів мовної картини світу. Прикладом може слугувати російський переклад вірша Вальтера де ля Мера "Silver", виконаний Г.Симановичем. Камертоним образом оригіналу виступає місяць –

істота жіночого роду у срібних черевичках, під чийм м'яким поглядом будь-яка річ оточуючого світу перетворюється на сяюче срібло:

Silver

*Slowly, silently, now the moon
Walks the night in her silver shoon;
This way and that, she peers, and sees
Silver fruit upon silver trees;
One by one the casements catch
Her beams beneath the silvery thatch... [2:162]*

Слід зазначити, що ця жіночність, яка задає загальну стилістичну тональність усього вірша, вписана у текст не лише завдяки жіночому роду іменника moon, але й епітетами „slowly, silently”, експресивним дієсловом „peer”(„вдивлятися”), які передають притаманні жінці стриманість, обережність і граціозність. Крім того, ключове слово вірша „срібло” має в європейській культурі символічний зв'язок саме з жіночим уособленням місяця. адже за канонами традиційної символіки сонце асоціюється із чоловічим началом та золотом, а місяць із жіночим началом та сріблом.

Попри те, що російська мовна картина світу надає можливість метафоричного втілення місяця у двох родових іпостасях (чоловічій – “місяць” та жіночій – “луна”), перекладач обирає протилежний оригіналові чоловічий рід:

Серебряное

*В туфлях серебряных месяц нарядный
Ходит и ходит в ночи непроглядной;
Чуть он задержит серебряный взгляд –
Сад серебрится, и вишни горят.. [2:163]*

Як бачимо, головна дійова особа цього ліричного вірша несподівано перетворюється у перекладі на франта – як через необхідність чоловікові носити присутні в оригіналі срібні черевички, так і через додавання відсутнього у першотворі епітету “нарядний”. До того ж місяць наділено не властиво йому в оригіналі активністю та енергійністю: повільну, м'яку, насправді котячу ходу героїні “slowly, silently”, “walks the night” що є водночас урочистою і розкутою, замінено у перекладі на дещо метушливе “ходит и ходит в ночи непроглядной”.

Ці розбіжності закріплено і на фонологічному рівні. Ключовою звуко-семантичною ланкою оригіналу є слово SILVER, яке отримує статус лейтмотивного як завдяки своїй винесеності у заголовок і частим повторам у тексті поезії, так і за рахунок алітераційних та асонансних алюзій на нього, що пронизують увесь вірш: slowly, silently, sleep і.т.д. Типові для жіночого образу імплікації – чарівність, м'якість, ніжність, таємничість – підкреслені милозвучністю слова silver: сонорним [l], м'яким [s], та легким голосним переднього ряду [i]. Менш мелодійний [r] присутній у слові лише орфографічно. Якщо додати до цього ту обставину, що фонічна палітра оригіналу витримана у легких, «світлих» тонах через домінування у ній голосних переднього ряду (75%) і досить малу кількість «важких» голосних заднього ряду (25%), то можна сказати, що образ місяця виконаний так би мовити «на пуантах».

Натомість переклад має іншу звуко-семантичну тональність, яка визначається, насамперед, фонічною структурою слова «Серебряное». Це, зокрема, вагомий голосний

заднього ряду [o] та подвійне різкувате [p]. Суттєво змінюється і пропорція голосних переднього та заднього ряду: відповідно 59% і 41%.

Можливо, ці зміни є й цілком доречними з огляду на чоловічий рід місяця у перекладі, проте таке трактування образу слід визнати вельми далеким від оригінального.

У таких самих стосунках художньої неадекватності з оригіналом перебуває і переклад Е.А.По “Sonnet – silence”, виконаний Анатолієм Онишком. Ключовий образ цієї поезії silence осмислено автором як сутність чоловічого роду, що має два лики, два життя. Перша з іпостасей її існування співзвучна із добре відомим будь-якій людині настроєм суму за втраченим і неповторним; це істота на ім’я «не повернути». Інша є породженням недоступних для смертного сфер, і зустріч із нею означає, що людина має внутрішньо приготуватися до свого скорого поєднання з цим незбагненим світом. Чоловічий рід поняття «тиша» задає освячену англійською культурною традицією систему координат для трактування стрижневого образу: суворість, жорсткість реальності, яку він представляє; величність та потужність сил, що стоять за нею.

SONNET – SILENCE

There are some qualities – some incorporate things,
That have a double life, which thus is made
A type of that twin entity which springs
From matter and light, evinced in solid and shade/
There is a two-fold *Silence* – sea and shore –
Body and Soul. One dwells in lonely places,
Newly with grass o’ergrown, some solemn graces,
Some human memories and tearful lore,
Render him terrorless: his name’s “No more.”
He is the corporate Silence: dread him not!
No power hath he of evil in himself;
But should some urgent fate (untimely lot!)
Bring thee to meet his shadow (nameless elf,
That haunteth the lone regions where hath trod
No foot of man), commend thyself to God! [3:126]

Натомість у перекладі зникає лейтмотивна для оригіналу сталева нота; тональність усієї поезії набуває м’якості не лише за рахунок жіночого роду слова *тиша*, але й завдяки домінуванню у цільовому тексті слів жіночого роду: *сутність, властивість, суть, природа, матерія, річ, тїнь, твердь, дуця, пора*. Значним є й масив слів середнього роду: *світло, тїло, добро, зло, тавро, слово, крило*. Слова ж чоловічого роду посідають останє місце за чисельністю: *затишок, слід, крок, Господь*.

Тиша
Є сутності й властивості, які
Живуть двоїсто, суть їх глибїнь
У тому, що природою близькі
Матерія і світло, річ і тїнь,
І Тиша є двоїста: тверді й вод,
Душі і тїла незбагненна суть
Її у затишку глухих безлюдь.

*У спогадах гірких винагород
Вона звучить словами “не вернуть!”
Ця Тиша віковична – ні добра
Вона не принесе тобі, не зла.
Коли ж, як слід злочасного тавра,
Прилине Тиша, наче тінь крила
З країв, де крок і слово завмира,--
То ввірся Господу! Прийшла пора. [3:127]*

Таким чином, питання відтворення граматичного роду у перекладі безпосередньо пов'язане із проблемою перекладності художнього тексту, адже у випадку, коли уособленню піддається ключовий образ твору, його адекватний переклад залежить від особливостей картини світу цільової мови. Якщо остання унеможливило збереження поетики роду, представлені у цільовому тексті, то це по суті означає змінення художнього змісту першоджерела.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольдт Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М.: 1984. – 325 с.
2. Английская поэзия в русских переводах. XX век / Сост. Л.М. Аринштейн, Н.К. Сидорина, В.А. Скороденко. На английском и русском языках. – М.: Радуга, 1984. – 848 с.
3. По Е.А. Ельдорадо. Поетичні твори / Упоряд. А.Онишко. — Англ. мовою з паралельним українським перекладом. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 304 с. – (Серія “Шедеври світової поезії”).